

tingen, die bij hem opgewekt; vrees en schrik, die hem aangejaagd worden; dat hij niet alles kan doen wat hij wil, dat zijn vrijheid beperkt, zijn willen gebonden is aan zekere regelen. Het kind leert zich te onderwerpen; het leert gehoorzamen; het wordt er aan gewend zijn willen te onderschikken aan hooger wil. Onder de bindende kracht der zede van het gezin heeft het kind den geest van het gezin straks in zijn denken en willen opgenomen, en bevestigt opnieuw het juiste inzicht der volkswijsheid, neergelegd in het spreekwoord, dat de jongen piepen zooals de ouden zingen.

Opmerkelijk is tevens, hoe na de Ik-voorstelling straks bij het kind ook de Ons-voorstelling ontstaat en daarmede blijkbaar het besef is gekomen der saamhoorigheid met zijn gezin, maar ook der tegenstelling met andere gezinnen. In de verhouding tot anderen en het hunne, heeft het kind zijn willen en handelen leeren onderwerpen aan regelen, die in alles het karakter van rechtelijke regelen vertoonen. Hebben zich dús uit de zede van het gezin, voor het kind losgemaakt de rechtelijke —, later zullen zich uit die zede, hetzij onmiddellijk, hetzij door het rechtelijke heen, voor hem ook losmaken de zedelijke regelen.

Zooals nog nu, naar de waarneming ons leert, zedelijkheid en recht ontstaan bij den mensch, zoo zouden zij, naar de onderstelling der sociologie, ook zijn ontstaan bij de menschen.

Eenerzijds berust deze onderstelling op de overtuiging, dat recht en zedelijkheid niet, naar de, in meer dan één zin, sophistische meening, enkel ge-